

ZÁVĚR PROJEKTU TŘÍ SLOVNÍKŮ SPISOVATELŮ

Kolektiv autorů pod vedením Iva Pospíšila: *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*, Libri, Praha 2001, 680 s.

V závěru loňského roku se podařilo uzavřít projekt, který před časem iniciovalo pražské nakladatelství LIBRI a profesor FF MU v Brně Ivan Dorovský, totiž vydat tři slovníky, které zahrnují oblasti polské literatury (Slovník polských spisovatelů, kolektiv pod vedením Ludvíka Štěpána, LIBRI, Praha 2000, 555 s.), balkánských literatur (Slovník balkánských spisovatelů, kolektiv pod vedením Ivana Dorovského, LIBRI, Praha 2001, 680 s.) a nyní ruské, ukrajinské a běloruské literatury.

Vytvořit slovník, který obsahuje profily více literatur a jejich tvůrců, je vždy složitá záležitost. Před ještě náročnějším úkolem stáli autoři *Slovníku ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů* (Ivo Pospíšil, G. Binova, J. Bumbálková, J. Dohnal, H. Filipová, T. Juříčková, D. Kšicová, M. Mikulášek, H. Myronova, E. Svatoňová, Š. Toncrová a M. Vašíková), neboť mapuje literatury a autory na teritoriu, které bylo ještě donedávna propojeno společným státem (někdejší Sovětský svaz), ale rovněž vnitřně provázáno častou dvojmovostí či vícedomostí spisovatelů a biliterárností či polyliterárností; zanedbatelný není ani vliv polské literatury na literatury ukrajinskou a běloruskou, své sehrávají autoři neruší, ale rovněž neslovanští, kteří píší rusky. To všechno si autoři slovníku, ale zejména vedoucí kolektivu, jenž vypracoval koncepci příručky, uvědomovali. Proto tři vytčené literatury a jejich autoři jsou chápáni pod úhlem jazyka tvůrců (ruského, ukrajinského a běloruského), zároveň však v rámci společného areálu, v němž se tyto literatury rodily (Kyjevská Rus, Ruská říše) a v němž koexistovaly (Sovětský svaz), a také se specifickými rysy některých národnostních diaspor (v Rakousko-Uhersku, Polsku, na Litvě, v meziválečném Československu, v západoevropských zemích atd.). Autoři také neoddělují jednotlivé proudy národních literatur – vycházející oficiálně doma, vycházející ilegálně doma (samizdat) a vycházející v emigraci (tamizdat), ale snaží se je chápat ve vztahových a v příčinných souvislostech, pokud to rozsah hesla dovoluje načrtávají i podloží vzájemných vztahů tří literatur mezi sebou, stejně jako vztahy s historií a tvorbou polskou, českou ad.

Slovníkových příruček, které v poslední době u nás vyšly (ale i dřívě), není mnoho, převážně z ruské literatury či autorů SSSR, např. Malý slovník ruských spisovatelů 1750–1917 (V. Vlašínová, M. Krhoun, 1970), Slovník spisovatelů – Sovětský svaz I-II (1977), Malý slovník rusko-českých literárních vztahů (M. Zahrádka a kol., 1986) nebo Slovník ruské literatury 20. století (W. Kasack, 2000). Lepší je situace pokud jde o publikace mapující dějinný vývoj literatur, i když jsou to spíše práce určené vědeckému a univerzitnímu okruhu (pomíjím ideologicky zfalšované dějiny tzv. sovětských literatur). Autoři se proto museli obracet k původním zdrojům, jichž se v posledním desetiletí objevilo poměrně dost (zejména o dílech a autorech zakázaných a emigračních), nicméně pro zahraniční badatele jsou přece jenom obtížně dostupné.

Dostupnost a znalost dějin ruské, ukrajinské a běloruské literatury v objektivním pohledu pro běžného čtenáře je pak další obrovský problém. Toho si byl vedoucí kolektivu autorů slovníku také vědom; proto vlastní slovník otevírají čtyři zasvěcené studie, jež mají běžného zájemce o problematiku (a těm hlavně je slovník určen) v nástinu informovat o kořenech tzv. východoslovanských literatur, specificky o vzniku jednotlivých národních literatur a o jejich následné evoluci. Ivo Pospíšil ve studii *K celku východoslovanských literatur* jako znalec areálu a jeho kultury a literatury vyšel z historie Kyjevské Rusi a v nevelkém koncizním textu načrtl společné dějiny ruské, ukrajinské a běloruské literatury na pozadí dějinného vývoje a vztahů k okolnímu světu, s vyloučením uzlových bodů, až k delimitačním tendencím po rozpadu SSSR. Stejný autor další studii *Ruská literatura* rozčlenil podle historického vývoje, od nejstarších dob do konce 20. století. Zatímco o obdobích od staroruské literatury do 19. století měl poučený a o problematiku se zajímající čtenář přece jen informace na úrovni, nestranné a spolehlivé informace o ruské moderně, avantgardních proudech, o literatuře 20. století a hlavně o samizdatu a tamizdatu chyběly. Proto si jich studie (opět ve stručném, ale pregnantně a srozumitelně koncipovaném nástinu) všimá pozor-

něji, s citlivými zkratkami ve vztahu k politickému, společenskému a kulturnímu dění a k literaturám ostatním. Např. v mnohém poučný je – v kontextu evropských proudů – pohled na ruský postmodernismus a na úlohu, již v nesyžetové a non-fikční literatuře sehrála díla autorů, kteří se později stali součástí tzv. třetí vlny emigrace (např. A. Siňavski, I. Brodskij, V. Někrasov).

Galina Binová a Ivo Pospíšil jsou autory druhé stati – *Ukrajinská literatura*. V ní diferencovaně prohloubili informace o etapách, jimiž tato literatura procházela společně ruskou (a také běloruskou) literaturou a soustředili se právě na odlišnosti, specifika a na permanentní zápas o národní svébytnost a osobitost kultury a literatury, samozřejmě i v souvislosti s ovlivněními literaturami evropskými, zejména polskou. Pozoruhodně (právě ve vztahu k vládnoucí moci a tragickým peripetiím) jsou pojaty poznámky o literatuře 20. století (moderna, neoklasicismus, avantgarda, socrealistické období), s akcentací přesunu ohniska postmodernistických výbojů z Kyjeva do Ivano-Frankivska (někdejší Stanislav) a s profilací specifických tendencí. Autorem úvodního nástinného přehledu *Běloruská literatura* je opět **Ivo Pospíšil**, který zaznamenal společně kořeny, ovlivnění a emancipační snahy z rozlehlosti se zejména na odlišnosti a specifičnosti v 20. století – na jeho první třetinu, kdy došlo k rozmachu a emancipaci běloruské literatury, ale rovněž na důsledky dvojí genocidy (ty prožívala stejně bolestně i literatura ukrajinská) – stalinskou ve 30. letech a hitlerovskou v letech čtyřicátých. Autor si všímá také paradoxních jevů v éře samostatného běloruského státu, kdy vinou autoritativního režimu přetrvává politický tlak a tím dva proudy literatury (oficiální a neoficiální), ale zesiluje tzv. běloruský středoevropský diskurs, který prokazuje tendenčnost běloruské kultury a literatury ke středoevropskému kulturnímu areálu.

Otázkou akceptovatelnosti, nebo naopak kritického postoje vůči každému slovníku je výběr a pojetí hesel. Tato kritéria jsou vždy do značné míry dána charakterem edice (v tomto případě jde o příručku určenou širší čtenářské obci, tedy spíše informativní a orientační) a samozřejmě pohledem na problematiku. Na recenzovaném slovníku si cením, že vedoucí kolektivu i autoři přistoupili k projektu a konkrétním heslům nikoli z hledisek národních preferencí, nýbrž z užitečného „cizího“ nadhledu, který může přispět k objektivnějšímu kontextu autorů i děl, v tomto případě i k přístupu přinejmenším středoevropského odstupu. Pochopitelně, že je to vždy subjektivní pohled, který se autoři snažili v rozpětích subjektivnost – objektivnost a národní kontext – evropský kontext sjednotit konzultacemi s předními odborníky našimi a ruskými, ukrajinskými a běloruskými. Podařilo se tak à priori otupit hroty zbytečných diskusí, které by mohly v souvislosti se zařazením, akcentací atd. jednotlivých autorů a děl vyvstat a vzbudit zbytečné emoce. Domnívám se, že výsledkem je přijatelný kompromis, který rozložil poměr hesel autorských a věcných (pojmy, časopisy, památky, skupiny, národní žánry atp.), hesel věnovaných literatuře od počátku do konce 19. století a literatuře století dvacátého, souvislostem literárních proudů, druhů atd. Samozřejmě, že ne vždy se podařilo sjednotit přístupy autorů jednotlivých hesel, zejména pokud jde o poměr informativnosti a výkladovosti a rozsahu (v tomto případě je subjektivní pohled nejvýraznější), čehož asi objektivně lze jen těžko docílit. Uvědomíme-li si, že slovník (stejně jako další dva ze zmiňované série) vznikl jako „vedlejší“ produkt pedagogů Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, že jeho autoři měli striktně vymezené „šibeniční“ časový prostor a nulové finanční prostředky k pracovním výjezdům, pak mu rozhodně patří absolutorium.

Ludvík Štěpán

BALAMONT ZNOVU OBJEVOVANÝ

K. D. Balmont: *Duše Českých zemí ve slovech a činech. Vydání, překlad, studie, komentář.*
D. Kšicová, Masarykova univerzita, Brno 2001

Prof. D. Kšicová a Masarykova univerzita stály u zrodu pozoruhodné publikace s velmi obšáhlym názvem **K. D. Balmont: Duše Českých zemí ve slovech a činech. Vydání, překlad, studie,**